UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Tvorba edukačních a preventivních materiálů pro podporu prevence rizikového chování dětí

Nikola Smolková

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Environmentální výchova se zaměřením na vzdělávání

Olomouc 2016

Vedoucí práce: Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 20. dubna 2016

…….

Nikola Smolková

Poděkování

Děkuji za cenné rady a připomínky, které mi při tvorbě této bakalářské práce poskytl Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D. Můj dík patří i mé rodině za podporu při studiu na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Obsah

1. Úvod 5

TEORETICKÁ ČÁST 7

2. Primární prevence rizikového chování v ČR 8

2.1 Typy prevence 8

2.2 Co je to primární prevence a rizikové chování 11

2.3 Historické pojetí primární prevence 18

2.4 Současné pojetí primární prevence 20

3. Školská primární prevence 22

3.1. Minimální preventivní program 24

3.2 Školní preventivní program 24

3.3 Školní metodik prevence 25

3.4 Efektivita programů školské primární prevence 26

PRAKTICKÁ ČÁST 29

4. Aplikace teoretických poznatků – pracovní listy 30

5. Závěr 43

6. Seznam citované literatury 44

7. Anotace 47

1. Úvod

Pro zpracování své bakalářské práce jsem si vybrala téma *Prevence rizikového chování- tvorba edukačních a preventivních materiálů pro podporu rizikového chování.* V současné době je tato problematika velmi aktuální a předpokládám, že budu v budoucnu řešit rizikové chování některých svých žáků. Tato rizika ale nemusejí vznikat pouze v prostředí a okolí školy, ale i mimo ni. Mám na mysli různé volnočasové aktivity, mimoškolní kroužky, školy v přírodě či pobytové akce, se kterými mám jako hlavní vedoucí letního tábora bohaté zkušenosti. Bohužel i na těchto, pro děti dobrovolných, akcích dochází k různým formám rizikového chování. V souvislosti s tím jsem se s touto problematikou setkala již dříve.

Rizikové chování dětí je známé téma společnosti zaměřené především na mladší část populace, a to v celosvětovém měřítku. Denně se s rizikovým chováním setkává mnoho dětí. K rizikovému chování nemusí dojít jen při fyzickém kontaktu, ale i přes určité sociální sítě, jejichž používání je v dnešní době velmi populární. Ano, mám na mysli hlavně sociální síť Facebook. Prostřednictvím sociálních sítí se děti seznamují, píši si a získávají o sobě určité informace, které ne vždy mohou sloužit pouze k soukromým účelům, ale mohou být i různě zneužity. V mé bakalářské práci bych proto ráda poukázala na možnosti, které mohou rizikové chování ovlivnit a jakým způsobem mu lze předejít.

V teoretické části se zaměřím na samotnou prevenci rizikového chování, budu se věnovat rozdílům mezi typy rizikového chování, jejich charakteristikou a převážně základním rozdělením. Podrobněji se také zaměřím na konkrétní případy rizikového chování. Součástí teoretické části je i stručné historické pojetí v kontrastu se současnou primární prevencí. V posledních bodech teoretické části se zmíním o minimálním preventivním programu a efektivitě programů vytvořených pro základní školy.

Cílem mé bakalářské práce je kromě přiblížení problematiky primární prevence i zmapování teoretických poznatků, podle kterých může dojít k předejití rizikového chování. V praktické části se budu zabývat tvorbou edukačních a preventivních materiálů pro podporu prevence rizikového chování dětí a mládeže. Mým cílem bude vytvořit řadu materiálů, které vychází ze znalostí, jež jsem získala při zpracování teoretické části. Měly by tak vzniknout pracovní listy zaměřené na konkrétní typy rizikového chování – šikanu, sexuální rizikové chování, atd. pracovní listy vytvoří prostředek pro získávání informací o možných nebezpečích, které se mohou v rámci rizikového chování vyskytnout.

Cílem pracovních listů je vytvořit konkrétní cvičení a příklady, které budou děti podněcovat k přemýšlení. Měli by jim otevřít cestu k pomoci, pokud se již s rizikovým chováním setkaly. Budu se snažit, abych vytvořila materiály, které dětem pomůžou získat dostatečné informace k předejití rizikového chování. Tyto pracovní listy by mohly sloužit jako určitý manuál pro učitele v průřezových tématech na základních školách.

TEORETICKÁ ČÁST

2. Primární prevence rizikového chování v ČR

Za primární prevenci považujeme takové intervence a programy, které jsou úzce zaměřeny na definované oblasti rizikového chování a s tím spojení fenomény (Martanová, 2012).

Primární prevence se především zabývá běžnou populací dětí a mládeže bez rozdělování na méně či více rizikové skupiny. Na prevenci mnohdy nahlížíme jako na soubor prostředků, kterými můžeme snížit, či omezit šíření rizikového chování dětí. Primární prevence ve zjednodušeném překladu znamená základní předcházení nežádoucím vlivům. Denně se s rizikovým chováním setkává mnoho dětí. To se může projevovat více způsoby, například fyzicky, psychicky, ale i zdravotně.

2.1 Typy prevence

V této kapitole se zaměřím na rozdělení prevence na dva základní typy, tzv. specifickou a nespecifickou. Cílem této kapitoly je pochopit rozdíly mezi těmito typy prevence a další jejich specifika, která jsou úzce spojena s primární prevencí rizikového chování. Hlavním cílem primární prevence je kontinuální a dlouhodobá práce s dětmi a mládeží za účelem předávání kvalitních informací, které pomůžou předejít určitým rizikům. Tyto aktivity jsou prováděny v menším počtu dětí a počítá se zde s jejich aktivní účastí.

Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty a všeobecná fakultní nemocnice Univerzity Karlovy v Praze popisuje specifickou a nespecifickou primární prevenci rizikového chování takto:

„*Za **specifickou primární prevenci** rizikového chování považujeme takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny na některou z konkrétních forem rizikového chování*“ Můžeme vycházet z toho, že ne vždy budou programy volného času vhodné pro všechny děti a mládež. Každý jedinec má své specifické požadavky a není povinen se účastnit veškerých programů volného času. Pro některé nemusí být program atraktivní či z nějakého důvodu dostupný. Taktéž některým jedinců nestačí poskytnout pouze nabídka volnočasových aktivit, ale požadují i určité podpůrné programy. Tyto programy umožňují klientům vyrovnat se svým problémem či handicapem a pomůžou jim zůstat začleněni ve společnosti. „*Hlavní snahou je působit selektivně a specificky“. Programy určené specifické primární prevenci jsou*

všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém rizikových projevů chování (MŠMT, 2009).

„Do ***nespecifické primární prevence*** *řadíme aktivity, které nemají přímou souvislost s rizikovým chováním a aktivity, které napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje rizikového chování prostřednictvím lepšího využívání volného času“*. Můžeme zde zařadit např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání (MŠMT, 2005, Černý, 2010). Můžeme říci, že „*programy, které jsou řazeny do nespecifické primární prevence, by existovaly i v případě, že by rizikové chování neexistovalo*“. Programy, které se snaží předcházet rizikovému chování nelze vztahovat k určitému fenoménu. Jsou považovány za nespecifické, obecné (MŠMT, 2009).

Specifickou primární prevenci lze rozčlenit do tří základních úrovní. Jedná se o primární prevenci všeobecnou, selektivní a indikovanou. Každá z těchto druhů je určena pro různé jedince s určitým specifickým problémem či stupněm rizikového chování. Pokud určitý jedinec trpí rizikovým chováním, vždy musíme podle příznaků určit, do které kategorie primární prevence jedinec patří. Poté může dojít ke snaze o snížení či omezení rizikového chování určitého jedince.

Typy specifické primární prevence se opět zabývá Klinika adiktologie. Tyto konkrétní prevence popisuje takto:

„Všeobecná primární prevence *je zaměřena na běžnou populaci dětí, dospívajících a dospělých bez dalšího dělení na méně či více rizikové skupiny“*. Nejčastěji se jedná o programy realizované nestátními neziskovými organizacemi a pedagogicko-psychologickými poradnami přímo ve školách. V praxi ve většině případů dostačuje úplné vzdělání školního metodika prevence. „*Cílem je např. zamezit nebo oddálit užívání návykových látek.“* Jedná se o tematické programy se zpracovanou metodikou (např. preventivní program Unplugged) (Černý, 2010).

„Selektivní primární prevence *se zaměřuje na ohrožené skupiny* (děti, rodiny, nebo celé komunity), *kde může být kvůli nedostatečným sociálním vazbám a prostředkům větší pravděpodobnost, že se lidé začnou chovat rizikově“*. Příkladem může být užívání drog. U ohrožených skupin lze předpokládat, že se již někdy s rizikovým chováním setkaly a mají s tím zkušenost. Vzhledem k tomu se ve většině preventivních opatření omezuje zejména

na individuální poradenství. V další fázi dochází k šíření specifických informací, které zahrnují tvůrčí nebo sportovní aktivity. Selektivní prevence je zaměřena na školní prostředí, kde se mohou využívat interaktivní programy. Ty se vztahují na konkrétní problémy, které se zde objevují – vztahy spolužáků v kolektivu, ve vyšším stupni prevenci i šikana. „*Rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění*“ (Gallà et al., 2005).

Sem patří žáci, kteří mají zhoršený prospěch nebo školu vůbec nedostudovali, děti alkoholiků a mládež s individuálními problémy. Vždy se jedná o spolupráci se skupinou, kde je možné zvýšené riziko primární prevence. V tomto případě se klade velký důraz na vzdělání a praxi školitele. (např. speciální pedagogika, psychologie, adiktologie atd.) (Černý, 2010).

„***Indikovaná primární prevence*** *se zaměřuje na jedince, kteří jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů, případně u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování.“* Zde se již jedná o konkrétní práci s dětmi a mládeží, u kterých je zvýšené riziko výskytu či již počínající projevy rizikového chování (Černý, 2010). Indikovaná prevence má 3 po sobě jdoucí fáze. První fáze se snaží o podchycení a částečně i zabránění problémů. Pokud již ale problém vznikne, tak se ho ve druhé fázi snaží správně posoudit. V poslední fázi se zabývá vyhodnocením potřeb specifických intervencí. Poté dojde k zahájení těchto intervencí, jejichž cílem není jen oddálení problému, ale i snížení dalšího rizika. Např. v konkrétním případě s užíváním drog má indikovaná prevence za cíl oddálit užívání drog a snížení frekvence a objemu drog, což vede k tomu, že se zmírní následky jejich užívání. „*Dalším cílem je porozumět rizikovému chování prostřednictvím vymezení rizikových faktorů, především z oblasti individuálních rizikových faktorů vztahujících se k duševním problémům, které se vyskytují již v dětství a které zvyšují riziko problémů s drogami“* (EMCDDA, 2009). Součástí této prevence je i tzv. *screening* rizikového chování jedince, Ten je zaměřen na vyhodnocení rizika z hlediska návykových látek. Touto problematikou se dále zabývají další autoři a organizace (Mrazek & Haggerty, 1994; Kalina et al., 2003; NIDA, 2003; EMCDDA, 2009). Prevence na této úrovni již klade důraz na speciální pedagogy, jejichž vzdělání je zaměřené na psychologii nebo adiktologii. Výhodou je obor přímo určený primární prevenci (Černý, 2010).

Každá prevence má své výhody i nevýhody. Výhodou všeobecné prevence je, že se týká velkého počtu účastníků. Naopak za nevýhodu můžeme považovat ne příliš osobní kontakt s jednotlivými účastníky. To způsobuje, že při této prevenci nejsou přímý účastníci příliš motivovaní ke změně. Tyto výhody naopak zahrnují selektivní a indikované prevence. Lze tak říci, že všechny tři typy prevence se vzájemně doplňují a mohou se i v určitých případech prolínat.

Dle mého názoru bývá prevence ve společnosti často podceňovaná a nepřikládá se jí tak velký důraz. V otázce prevence se vždy jedná o dlouhodobý proces, kdy výsledek předem není jistý. Není úplně jednoduché zjistit, jakým způsobem určité preventivní programy jedince ovlivňují. Působení na určitého jedince je velmi subjektivní a může být ovlivněno charakterem povahy jedince, prostředím nebo rodinnými poměry.

Všechny tři typy prevence na sebe vzájemně navazují. Všeobecnou prevenci bych zařadila v pravidelných intervalech na základní, popř. i střední školy. Na mnohých školách již preventivní programy fungují a zároveň jsou pro pedagogy závazné. Věřím, že dostatkem informací, které mohou být dětem předávány i hravou formou, může dojít k předejití rizikového chování. Pokud se i přes tuto prevenci objeví problém v oblasti rizikového chování, neváhala bych použít selektivní nebo či přímo indikovanou prevenci s proškoleným odborníkem nebo výchovným pedagogickým poradcem.

2.2 Co je to primární prevence a rizikové chování

Podle Miovského primární prevence rizikového chování představuje „*nehomogenní soubor různých přístupů a intervencí, které jsou dnes obsaženy v několik různých rezortních koncepcí"*. Základem primární prevence jsou preventivní programy. Ty bývají velmi různorodé a jsou součástí prevence od jejího začátku. Toto téma je velmi citlivé a ve většině evropských zemí se dá považovat se tabuizované. Ani dnes nejsme schopni určit hranici mezi jednotlivými druhy prevence – školskou, zdravotnickou či prevenci kriminality. „*Tento fakt je patrný od úrovně základních bruselských dokumentů týkajících se prevence* (EMCDDA, 2004; EMCDDA, 2008; European Commission, 1996) *a promítá se zákonitě do národních koncepčních dokumentů*" (MŠMT, 2005,2009; MV, 2007; MZ, 1999). (Miovský, Skácelová, Zapletalová, & Novák, 2010).

Pojem rizikové chování se plně používá jen několik posledních let. Dříve se tato forma chování označovala jako *sociálně patologické jevy.* Tento pojem je dnes považován

za zastaralý, avšak i nyní se s ním můžeme setkat v některých platných legislativních dokumentech. V těchto případech ho musíme respektovat. „***Rizikovým chováním rozumíme takové vzorce chování, v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince i pro společnost.*** *Vzorce rizikového chování přitom považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi"* (Miovský et al., 2010).

„Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy zdravotních, sociálních, výchovných či jiných intervencí směřujících k předcházení rizikového chování, zamezujících jeho další vývoj, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky" (Martanová et al., 2012).

Primární prevence zahrnuje soubor činností, které mají za cíl snížit počet nových jedinců vyskytujících se v rizikovém chování. Na primární prevenci se podílejí zdravotníci, jednotliví občané, komunity, regiony a stát.

V nejužším pojetí řadíme do základních typů rizikového chování dětí a mládeže tyto případy: záškoláctví, šikana a extrémní projevy agrese, extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování a závislostní chování. V širším pojetí pak k těmto oblastem řadíme následující dva okruhy, které se z hlediska výskytu v populaci začínají stávat velkými ohnisky pro preventivní práci, ale které lze jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování: okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte a spektrum poruch příjmu potravy.

a) záškoláctví

Pedagogický slovník uvádí tuto definici záškoláctví: „*Zvláštní případ absentérství. Jev, kdy se žák úmyslně bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka*" (Průcha et al., 2009).

Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování a neplnění školních povinností. Žák se z vlastní vůle, bez vědomí rodičů vyhýbá pobytu ve škole. Vše se odehrává především V souvislosti se školní neúspěšností žáka a tento jev má tendenci se prohlubovat. Záškoláctví má dvě základní formy - je buď impulsivní (dítě neplánuje,

že nepůjde do školy), nebo je plánované (žák plánuje nepřítomnost ve škole pod různými záminkami). Záškoláctvím se podrobněji zabývá i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Téma je zpracováno v metodických doporučeních MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Konkrétně je obsaženo v příloze č. 11. Podle MŠMT je za záškoláctví považována *„neomluvená absence žáka základní či střední školy ve vyučování“.* Lze ji také označit za přestupek, kterým žák úmyslně zanedbává školní docházku a současně jde o hrubé porušení školního řádu a taktéž školského zákona, který vymezuje povinnou školní docházku. Záškoláctví je projevem asociálního chování, jde tedy o poruchu chování únikového typu vyvolanou třemi základními příčinami: negativní vztah ke škole, vlivem rodinné prostředí, trávení volného času (PCPP Praha).

b) šikana a extrémní projevy agrese

Pedagogický slovník uvádí, že: *„šikana je úmyslné a opakované fyzické a psychické ubližování slabšímu jedinci silnějším jedincem.*“ (Průcha et al., 2009)

V psychologicko-sociologickém pojetí jde o takové chování, které vědomě a se záměrem ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozuje jiné osoby nebo věci. Agrese může být obrácena i proti vlastní osobě (sebepoškozování, sebetrýznění, suicidální chování) Šikanu (pouze jednu z podob agresivního chování) můžeme definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který se nemůže této situaci vyhnout a není schopen se jí účinně bránit. U šikany jde o závažnou agresivní poruchu chování, u kterého dochází k porušování sociálních norem a které je spojeno s násilným omezováním základních lidských práv. Chování, v němž se objevují prvky šikany, lze sledovat už v mladším školním věku. Šikana má s rostoucím věkem stoupající tendenci a má většinou charakter fyzického násilí nebo vydírání. Tímto tématem se také zabývá Zdeněk Martínek ve svém díle *Agrese a kriminalita školní mládeže.* Zabývá se tématem šikanující chování a rozděluje ho na dva základní termíny, a to je šikana a teasing. Teasing můžeme označit jako chování, které šikanu zdánlivě připomíná, např. škádlení mezi dětmi. Šikana je pak způsob chování, kdy „*jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“* (Martínek, 2009).

Právní řád České republiky definici neuvádí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezilo šikanu takto: „*Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem*

je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování a zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“ (MŠMT, 2013)

Šikana je dále rozpracovaná v metodických doporučeních k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, v příloze č. 6 MŠMT.

c) extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě

Za extrémně rizikové sporty můžeme považovat takové sporty, které určitým způsobem narušují bezpečí jedince. Můžeme mezi ně zařadit kolektivní sporty jako např. hokej, fotbal, ale i bojové umění jako např. aikido, judo, atd. K velkému problému dochází v případě zneužití těchto bojovných umění.

d) rasismus a xenofobie

Xenofobii charakterizují projevy odporu, nepřátelství, ale i nedůvěry ke všemu cizímu a strach ze všeho cizího. Konkrétním projevem je nepřátelství k lidem jiné barvy pleti, jiné národnosti, jazyka, náboženského přesvědčení, kultury, projevující se navenek odporem a nepřátelstvím vůči imigrantům, ale i cizincům s trvalým pobytem, uprchlíkům. Někdy je tento pojem užíván jako obecný termín pro rasismus, antisemitismus a nacionalismus. Stejně jako rasismus je předsudkem, který vytváří negativní názor bez jakékoliv znalosti nebo smyslu. Těmito typy rizikového chování se zabývá Informační centrum pro mládež (NICM).

NICM také charakterizuje rasismus. Označuje ho jako základní východisko odrůd tzv. pravicového extremismu a je založen na ideologii vycházející z biologické teorie zdůrazňující význam rasových znaků a rozdílů mezi rasami. Podstatu člověka spatřuje především v těchto znacích. Vychází z přesvědčení o nadřazenosti „bílé rasy“ (často užší skupiny jejích příslušníků) nad ostatními druhy „méněcenných ras“, o její předurčenosti k nadvládě.

Rasismem i xenofobií se také zabývá mnoho pedagogických poraden ve svých programech primární prevence.

e) negativní působení sekt

Pojem sekta označuje náboženskou nebo politickou skupinu, která se odpojila od větší, zavedené skupiny. Takové sekty mohou mít s původní skupinou společné části zásad, víry a praktik, ale odlišují se doktrínou, která vedla k jejich oddělení. Silně centrálně vedené a organizované sekty mají přísné podmínky členství, kterými své členy úzce svazují. Jiné, s volnější organizací, mají spíše věřící, podporovatele a sympatizanty. Pro většinu sekt jsou charakteristické extrémní názory na život, společnost, vztah mezi lidmi, na chápání dobra a zla apod. Hlavní důvod, proč je náboženským sektám věnována pozornost, je potenciální nebezpečí plynoucí z psychické manipulace s jednotlivcem, které může být nebezpečné zejména pro mladého člověka (PCPP, Praha).

Působením sekt se zabývá i Alena Marešová ve svém díle *Kriminologické a právní aspekty extremismu.* Podle ní se sekty vyznačují za rozmanité sociálně problémové jednáním a v některých ojedinělých případech mají snahu zasahovat do fungování společnosti a dokonce některé sekty mají sklon k násilným jednáním v podobě hromadných sebevražd nebo i teroristických akcí (Marešová, 1999).

f) sexuální rizikové chování

Sexuální rizikové chování lze jmenovat jako soubor projevů chování, které doprovázejí sexuální aktivity a současně vykazují rizika v oblasti zdravotní, sociální a dalších oblastech. Takové chování může být přitom ve společnosti relativně častým jevem (např. nechráněný pohlavní styk při náhodné známosti, promiskuitní chování nebo rizikové sexuální praktiky). Do této oblasti zařazujeme také kombinaci více typů rizikového chování (např. kombinaci užívání návykových látek a rizikového sexu) a také nové trendy zvyšující riziko především v oblasti sociální (např. zveřejnění intimních fotografií na internetu, jejich zasílání mobilním telefonem, či nahrávání na video). Takové aktivity totiž přinášejí vysoké riziko zneužití takového materiálu (PCPP, Praha).

Sexuálním rizikovým chováním se zabývá i spousta neziskových organizací, jako např. Šance dětem nebo Ostrov radosti. Tyto i další organizace se snaží dětem téma přiblížit a seznámit je s riziky, která mohu nastat.

g) závislostní chování

Světová zdravotnická organizace (SZO, World Health Organisation) roku 1964 formulovala pojem závislost jako „stav, při kterém absence látky nebo jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže. Vzniká po opakovaném nebo chronickém užívání látky, ale i při určité činnosti, která přináší nadměrné uspokojení“ (prevence-info.cz) Závislost je tedy stav, při kterém jedinec prožívá silnou touhu, chtíč (craving) užít látku, látky, či provozovat činnost, přestože ví o rizicích s tím spojených. Užívání látky či provozování činnosti zastiňuje jiné činnosti, kterým se jedinec dříve rád věnoval, poškozuje vztahy, zdraví, finanční situaci jedince atd. Závislosti můžeme dělit na látkové (závislosti na legálních i nelegálních návykových látkách) a nelátkové (např. gambling) (Klinika adiktologie, 2011).

„Závislost vede k narušení osobnosti, ke snížení výkonnosti a často i inteligence“. Pokud dojde v důsledku chronického nebo akutního působení psychotropní substance k poškození centrálního nervového systému, a tak ke změně osobnosti, je třeba otravy drogami jako choroby zasahující mozek řadit v systému klinické psychiatrie k psychózám se somatickými příčinami (Gohlert, 2001).

Závislost se může vztahovat nejen k různým věcem či situacím, ale může se vztahovat i k internetu. Dnešním velkým tématem je závislost na sociálních sítích. Na mysli mám převážně všem známý Facebook. Tato závislost je označena jako FAD (Facebook Addiction Disorder). Termín označuje závislostní chování na sociální síti Facebook, které můžeme vnímat jako podskupinu závislosti na internetu zaměřenou na konkrétní internetovou službu. Podrobněji se o toto téma zajímá psycholožka Amy Summersová, podle které existuje 6 základních symptomů spojených s FAD (Summers, 2011).

Tyto dva okruhy se řadí k rizikovému chování pouze v širším pojetí (Martanová, 2012):

g) okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte

„Týráním dítěte jsou všechny formy ubližování dítěti, kterých se někdo dopustil vědomě. V České republice je podobně jako v jiných zemích střední Evropy po staletí ovládaných autoritářskými formami vlády výchova dětí přísnější a mnohem častěji se při ní

používá fyzických trestů … Zanedbávání dítěte je jakýkoliv druh nedostatku péče, který dítěti způsobuje vážnou újmu" (Matoušek, 2003).

Týrání je takové chování, které dítě duševně nebo tělesně poškozuje. Týrání se může dít na fyzické či psychické úrovni. Jako příklad fyzického týrání můžeme uvést nadměrné bití nebo bití předměty či pálení a další ubližování, stejně tak pohlavní týrání (často se mluví o sexuálním zneužívání). Psychickým týráním myslíme slovní útoky na dítě, opakované ponižování nebo zavrhování dítěte, také vystavování dítěte zásadním konfliktům jiných osob (např. mezi rodiči) nebo násilná izolace dítěte (PCPP, Praha). Velice závažný je fakt, že lidé model chování, který zažili doma, přenášejí v dospělosti na své děti – naprostá většina lidí, kteří bijí své děti, byli biti svými rodiči. Děti, které nezažily bití, umí své děti vychovat bez fyzických trestů.

h) spektrum poruch příjmu potravy

Jedná se o okruh onemocnění, kam patří mentální anorexie, mentální bulimie a také přejídání spojené s jinými psychickými poruchami, například se stresem.

U poruch příjmu potravy (PPP) jsou typické obavy z tloušťky, manipulace s jídlem, sloužící ke snížení hmotnosti a zkreslené vnímání vlastního těla. Jde o psychická onemocnění. To znamená, že chování spojené s anorexií či bulimií není od určitého stádia nemocný člověk schopen ovládat a tedy se i sám bez pomoci druhých nemoci zbavit. Poruchy příjmu potravy jsou závažná psychická onemocnění, jsou léčitelné, ale čím dříve člověk léčbu vyhledá, tím větší má na uzdravení šanci (PCPP, Praha).

Nejčastěji se objevují během dospívání a rané dospělosti, ale můžou se rozvinout i v pozdějším věku nebo naopak v dětství.

Velice podrobně se o téma zajímá prof. MUDR. Hana Papežová, CSc. ve svém díle *Spektrum poruch příjmu potravy, Interdisciplinární přístup.*

Nová strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2013-2018 definuje následující rizikové formy chování dětí a mládeže (MŠMT, 2013):

1. *Interpersonální agresivní chování,*
2. *delikventní chování ve vztahu k hmotným statkům,*
3. *záškoláctví a neplnění školních povinností,*

4. *závislostní chování,*
5. *rizikové sportovní aktivity, prevence úrazů,*
6. *rizikové chování v dopravě, prevence úrazů,*
7. *spektrum poruch příjmu potravy,*
8. *negativní působení sekt,*
9. *sexuální rizikové chování.*

2.3 Historické pojetí primární prevence

Rizikové chování, někdy též sociálně nežádoucí chování, je pojem posledních let, který nahrazuje pojem v dnešní době již zastaralý – sociálně patologické jevy. Starý pojem „sociálně patologické jevy“ se však stále používá v některých platných legislativních dokumentech, a proto jej musíme respektovat, přestože jeho užívání aktivně nepodporujeme (Miovský et al., 2010).

Primární prevence se převážně začala vyvíjet po roce 1989. Do té doby se o určitou prevenci snažilo Ministerstvo zdravotnictví, avšak jednalo se pouze o ochranu zdraví a prevenci obecně. Jediný dokument, který byl na vládní úrovni schválen, se nazýval *Boj proti negativním jevům mládeže.* Jeho charakter byl považován za více moralizující a ideologický než odborný.

V 80. letech došlo v populárně naučné rovině k první vážnější společenské diskuzi, a to prostřednictvím filmů a knih. Můžeme zde zmínit např. dílo *Memento* (John, 1986) nebo film *Pavučina* (Zaoral, 1986). Těmito způsoby docházelo k prvním výraznějším upozorněním na témata související s primární prevencí, především zaměřené na návykové látky. Avšak tím, že neexistovalo nic jako školní prevence a neexistoval žádný ucelený systém, nemohli existovat ani specialisté či odborníci v oblasti prevence. V té době bylo v prevenci hlavně zmiňováno téma protialkoholního charakteru, o které se zajímali někteří z psychologů či psychiatrů.

Prvním dokumentem, který odstartoval snahu vytvořit jednotnou koncepci protidrogové politiky v České republice, byl dokument z roku 1993 od Ministerstva vnitra ČR (MVČR, 1993). Jehož součástí byla i primární prevence. V důsledku toho došlo ke snaze o efektivní síť preventivních a léčebných programů. Začaly vznikat Mezirezortní protidrogové komise, což přineslo další pozitivní posun a připojilo se i Národní centrum podpory zdraví, které provádělo semináře pro pedagogy základních škol a později i kurzy pro učitele.

Do této oblasti začaly dále vstupovat i nestátní neziskové organizace a v polovině 90. let již existovaly systematické aktivity v oblasti přímého provádění preventivních programů, v oblasti školení a tréninku pedagogů.

Koncem minulého století se setkáváme s několika důležitými publikacemi, které pozitivně ovlivnily další směřování prevence. Mezi nimi např. Nešpora a Cséma (1993) nebo Dvořák (1995). Jako mezník můžeme zmínit publikaci *Pedagogové proti drogám,* kterou později vydalo MŠMT (MŠMT, 1999).

Časem měl vývoj primární prevence i sestupnou tendenci. Konkrétně během let 1998 až 2001 byla narušena nastolená linie a došlo ke zpomalení, někdy byla tato problematika dokonce opomíjena. V roce 2005 vydalo MŠMT programy pro volný čas, které mají projektivní charakter a tvoří základ preventivního programu s cílem podporovat zdravý životní styl respektující základní společenské hodnoty naší společnosti (MŠMT, 2005). Nicméně ani další koncepce MŠMT pro oblast primární prevence nepřinesla příliš výrazný posun. Stále docházelo k problému, že primární prevence nezahrnovala všechny rizikové skupiny. Docházelo ke snaze o intervenci, která by měla být realizována s ohledem na stav jedince.

V rovině koordinace, za kterou zodpovídalo MŠMT (viz např. Usnesení Vlády ČR z roku 2000) bylo zjištěno, že neexistuje žádná jednotná představa systému koordinace primární prevence. V důsledku toho následoval vznik několika koncepčních materiálů jednotlivých rezortů. Jednalo se o Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo zdravotnictví. Zlepšení situace v prevenci nastalo po opětovném přenesení odpovědnosti za primární prevenci uvnitř MŠMT a sestavení pracovní skupiny pro primární prevenci složenou ze zástupců všech zodpovědných rezortů.

Podle Miovského (2010) je velmi důležité si uvědomit, že primární prevence rizikového chování má mezioborovou povahu (setkávají se zde perspektivisty různých oborů, jako je pedagogika, psychologie, sociologie, veřejné zdraví atd.) a současně pro ni charakteristická mezisektovost.

Historické pojetí primární prevence rizikového chování není hlavním tématem mé bakalářské práce. Celkový rozvoj primární prevence od úplného začátku až po současnost je obsažen v knize „Primární prevence rizikového chování ve školství“ (Miovský et al., 2010).

2.4 Současné pojetí primární prevence

Současné pojetí a s tím související proces integrace je považován za náročný a dlouhodobý úkol, jelikož je jeho realizace těžiště spíše v komunikaci než obsahu. Pro úspěšnost v odborné rovině je důležité nacházet kompromisní řešení. Nelze tak jednoznačně rozdělit rezortní a instituční linie.

V současné době se primární prevence rozděluje na dvě oblasti. První se zabývá prevencí rizikového chování na úrovni státu a druhá na úrovni školy.

Prevence rizikového chování na státní úrovni je zároveň řízena více ministerstvy. Největší vliv má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které se zabývá školskou prevencí. Dále pak prevencí kriminality se zabývá Ministerstvo vnitra a zdravotní prevencí Ministerstvo zdravotnictví. Velké množství rizik spadá do kompetence více ministerstev. Jedná se například o prevenci drogové kriminality. Tímto případem se zabývají všechny tři výše uvedené instituce, avšak každá svým směrem. „*Značná část rizikových fenoménů spadá do gesce více ministerstev, např. prevence extrémních a agresivních projevů, prevence drogové kriminality apod. Jednotlivé systémy prevence jsou realizovány paralelně, a ačkoli se zaměřují na podobná témata, v praxi často selhává vzájemná komunikace a koordinace jednotlivých aktivit"* (Miovský et al., 2010). Mezi další účastníky, kteří se zabývají prevencí na úrovni státu, můžeme zařadit i tzv. nadrezortní orgány, jako např. Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. Tyto orgány zahrnují všechny příslušné rezorty.

„Ministerstvo školní, mládeže a tělovýchovy dále metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů, která je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), *metodiky prevence* (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) *a školními metodiky prevence* (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních)" (Kopecký et al., 2015).

Po zkušenostech z minulých let vznikla v roce 2013 Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018. Tato Strategie se věnuje současným trendům v rámci primární prevence nejen v rámci České republiky. „*Jejím hlavním cílem je prostřednictvím efektivního systému prevence fungujícího na základě komplexního působení vše na sebe vzájemně navazujících subjektů minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže"* (Kopecký et al., 2015).

Dalším cílem Strategie je „*výchova k předcházení, minimalizace či oddálení rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti*“. Strategie se snaží o včlenění těchto principů do výchovně vzdělávacího procesu. Také popisuje, jakými osobami by měla být vedena. Jedná se o osoby vysoce kvalifikované a kompetentní. Největší snaha je o odstranění rizikového chování již vzniklého, a snaha minimalizovat dopady rizikového chování rozvinutého již ve velkém rozsahu (MŠMT, 2013).

3. Školská primární prevence

Školskou primární prevencí rizikového chování se zabývá více institucí a každá z nich se podílí na velkém množství různými preventivními programy. Ne vždy lze ale každý program použít pro všechny cílové skupiny. Vždy je velmi důležité si vytvořit konkrétní představu o vytvářeném projektu a stanovit si jasně daná kritéria o tom, komu a co bude program poskytovat. Důraz je kladen na účinný, efektivní a ekonomicky nenáročný program.

Dříve docházelo k mnoha nedorozuměním z hlediska rozlišování preventivních programů. Nebylo totiž jednoduché zjistit, které programy mají účinek a v rámci jaké cílové skupiny, a které účinek nemají. Vznikaly tak konflikty v soutěži o dotace na daný projekt. V současné době se otázka dotací řeší procesem různých kontrol a převážně standardizací, což je proces sjednocení programů pomocí zavádění standardů. Vede ke koordinaci preventivních programů.

Školská primární prevence je postavena na programech nespecifických, které se starají o to, aby měly děti co nejvíce nabízených aktivit, a to nejen v rámci školy, ale i v době volného času. Nespecifické školské programy mohou nabízet žákům i spoustu mimoškolních aktivit v oblasti rekreační, sportovní a kulturní. Mohou zde být zahrnuty školní kroužky, školy v přírodě, lyžařské kurzy nebo turistické víkendy. Patří sem ale i aktivity kulturní, jako např. návštěvy divadla, muzea, vystoupení nebo společenské, jako např. debatní a komunikativní kroužky. Cílem není jen výchova žáků, ale i snaha o osvojení sociálního chování. Úkolem je vytvářet co nejvíce atraktivních programů nebo volnočasových aktivit pro co nejširší spektrum dětí a mládeže. Programy by měli být dostupné i sociálně slabším jedincům.

Každá škola se řídí souborem bezpečnostních pravidel, která obsahují předpisy a normy pro správný chod školy. Tyto bezpečnostní pravidla jsem obsažena v metodických doporučeních MŠMT. Ty zahrnují metodická doporučení a metodické pokyny v oblasti primární prevence rizikového chování schválená vedením MŠMT: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) a Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (Dokument č.j.: MŠMT- 22294/2013-1). K těmto obecným pravidlům je povinností školy vytvořit pravidla pro minimalizaci výskytu všech typů rizikového chování. Součástí také mohou být projekty podporující aktivní zapojení nejen dětí, ale i rodičů. Tím dochází k pevnějším vazbám mezi dítětem a rodičem a současně i rodičem a školou.

I přes veškeré možnosti se stále najdou děti a mladí lidé, kterým nespecifické programy nevyhovují. Nemusí to být vždy jen důvod malé motivace, ale může to souviset i s výchovnými, ekonomickými či sociálními problémy nejen jedince, ale celé rodiny. V důsledku toho se musejí vytvářet programy specifické, které nahradí ty původní a umožní tak jedincům běžné včlenění do společnosti. Jelikož ale existují různé skupiny dětí s odlišnými problémy nebo handicapem, existuje také velké množství programů, které respektují různé formy pomoci.

První vypracované standardy specifické primární prevence užívání návykových látek byly po Usnesení vlády z roku 2000. Byly zaměřené na užívání drog. V průběhu jejich tvorby došlo ke spolupráci s odborníky z Belgie a Rakouska v projektu pod názvem Phare Twinning; drogová politika.

„*Standardy specifické školské primární prevence rizikového chování jsou dále v souladu s Národním programem rozvoje vzdělání, tzv. Bílou knihou, v oblastech, které se týkají vztahů žáků a pedagogů a vytváření klíčových kompetencí pro osobní život i budoucí uplatnění mladých lidí"* (Martanová et al., 2012).

Další dokument, který se vyvíjel, byla *Protidrogová strategie EU*, která byla stanovena pro období 2005-2012. Poté následoval *Akční plán Evropské unie boje proti drogám,* který měl více dílů a platil až do roku 2012. Za zmínku stojí i projekt Evropské zdraví 21, pod záštitou World Health Organization (dále v textu WHO). Také se vytvářely projekty, jejichž snahou bylo snížení škodlivého užívání alkoholu v souladu s tematickým dokumentem EMCDDA. Ten se zabývá prevencí pozdějších návykových poruch u dětí a adolescentů s rizikovým chováním (Martanová et al., 2012).

Systém certifikace odborné způsobilosti poskytovatelů primární prevence je v České Republice použit v praxi od roku 2006.

Podrobněji se celým tématem zabývá Veronika Pavlas Martanová (2012) v díle *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování*.

3.1 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce se žáky, zapojení pedagogů a spolupráci s rodiči. Minimální preventivní program je zpracován na období jednoho roku a zodpovídá za něj školní metodik prevence (Miovský et al., 2010).

Minimální preventivní program je vydáván na základě Metodického pokynu k primární prevenci rizikového chování dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (MŠMT ČR č.j.: 20 006/2007/51). Tento program vypracovává každá škole dle podkladů MŠMT. Pro zobrazení podrobnějších informací o minimálním preventivním programu jsem si vybrala Základní školu v Mladé Boleslavi. Hned v úvodu minimálního programu uvádí: „Uvědomujeme si, že nárůst rizikového chování včetně zneužívání návykových látek v populaci mládeže a dětí školního věku se stává celospolečenským problémem a děti patří k nejohroženější skupině. Proto klademe na primární prevenci velký důraz. Snažíme se poskytnout žákům co nejvíce informací o dané problematice, podaných přiměřeně věku žáků a na toto téma s nimi hovořit i na neformální úrovni. Primární prevence je tedy zaměřena na osvětu všech žáků naší školy, respektuje jejich věk a osobností zvláštnosti.“ Dále je součástí minimálního programu krátká charakteristika školy a personálního zajištění. Další bod pak objasňuje vnější zdroje školy. Pod nimi si můžeme představit spolupráci s organizacemi a institucemi a také sociální síť Mladoboleslavska. Základem je také popis současného stavu problematiky a cíle daného projektu. Musí být také zmíněny specifické znalosti a dovednosti žáků u jednotlivých forem rizikového chování. Součástí také může být krizový plán a minimální program určený přímo šikaně (Minimální preventivní program, ZŠ Mladá Boleslav, 2014).

3.2 Školní preventivní program

Školní preventivní program je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení, který je součástí školního vzdělávacího programu (vycházejícího z příslušného rámcového vzdělávacího programu). Program má jasně definované a naplánované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden.

Program musí podporovat zdravý životní styl a být zdrojem podnětů pro zpracování a realizaci mini-málního preventivního programu (Miovský et al., 2010).

Dobrá výchova dětí je i programem prevence jednotlivých zdraví poškozujících a život znehodnocujících závislostí a jevů

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vytváří směrnice pod názvem *Metodická pomoc při implementaci Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na úrovni mateřských a základních škol*. Ty mají sloužit jako osnova pro vytvoření školní preventivního programu pro jednotlivé školy.

Základním principem strategie prevence sociálně patologických jevů v resortu školství, mládež a tělovýchovy je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti.

Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně vzdělávací. Musí jít o proces, kdy je nalezeno optimální klima školy a sociálních vztahů, dochází ke zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, k rozvoji dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity a porušování zákona.

Součástí Strategie primární prevence u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT je Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.

Předkládaný implementační materiál má za cíl podpořit pedagogy při proměně školy, osvojení si zdravého životního stylu a při vytváření funkčních preventivních aktivit, programů a projektů pro svoji školu. Současně má pedagogům usnadnit osvojení způsobů práce akcentovaných ve Strategii prevence sociálně patologických jevů (MŠMT, 2013).

3.3 Školní metodik prevence

Největší podíl na školské primární prevenci má především školní metodik prevence. Je to velmi zodpovědná osoba, která vykonává činnosti koordinační, informační, metodické a poradenské. Jeho práce zahrnuje (Miovský et al., 2010):

1. Koordinaci tvorby a kontroly realizace preventivního programu školy.

2. Koordinaci a participaci na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání sektami, nekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších typů rizikového chování.
3. Metodické vedení činností učitelů školy v oblasti prevence rizikového chování (předcházení a častá pedagogická diagnostika rizikových projevů chování apod.).
4. Koordinaci spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy.
5. Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participaci na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování ve škole.
6. Informační činnosti (zjišťování a předávání odborných informací o rizikovém chování, nabídkách programů a projektů, metodách a formách prevence, vedení databáze spolupracovníků školy apod.).
7. Další činnosti (vedení dokumentace apod.).

Do samotných aktivit v oblasti primární prevence jsou samozřejmě zapojeni i další učitelé, kteří pracují s jednotlivými skupinami dětí a jsou schopni diagnostikovat, zdali se ve skupině vyskytuje daný rizikový jev. V součinnosti se školním metodikem prevence s ředitelem školy navrhnou vhodné řešení problému, přičemž mohou využít širokou paletu nástrojů – kázeňských a jiných opatření (Chudý & Neumeister, 2014).

3.4 Efektivita programů školské primární prevence

Pro co nejvyšší efektivitu prevence v rámci školy musí programy k tomu určené zahrnovat tři základní charakteristiky (Martanová et al., 2012):

- musí mít přímý a explicitně vyjádřený vztah k určité konkrétní formě rizikového chování a tématům s ním spojeným;
- realizace musí být jasně časově a prostorově ohraničena a měla by procházet fázemi od zmapování potřeb, vytvoření plánu programu a jeho přípravy, provedení a zhodnocení programu a zajištění jeho návaznosti;
- musí být zacílen na jasně ohraničenou a definovanou cílovou skupinu a s tím související zdůvodnění matchingu (tj. přiřazování určité skupiny či jednotlivce k danému typu programu odpovídajícímu potřebám a problémům cílové skupiny).

Přímý a explicitně vyjádřený vztah můžeme chápat jako vytvoření preventivního programu, který má jasnou přímou vazbu na konkrétní chování. Tyto programy se většinou

zaměřují na snahu o posilnění odmítavého postoje. Nemusí se jednat jen o návykovou látku, může jít i o odmítání samotného rizikového chování.

Jasná časová a prostorová ohraničenost umožňuje, aby jednotlivé programy byly rozlišovány. Lze tak snad kontrolovat účinnost celého systému i jednotlivých programů, které jsou vzájemně propojovány. Každý program musí mít jasně danou podobu a obsahovat náležitosti, které zajistí efektivní realizaci.

Také je velmi důležité dobře rozpoznat cílovou skupinu. Ta se poznává podle určitých znaků jako je věk, pohlaví, prostředí, vzdělání, apod. Je pak snadnější určit, jaký program bude dané skupině vyhovovat. Velmi důležité je také definovat odůvodnění jednotlivých programů. Proč zrovna tento program pro tuto skupinu.

Pokud školský program naplňuje tyto tři obecné charakteristiky, jsou na něj kladeny další základná požadavky (Martanová et al., 2012):

- program musí respektovat specifické problémy a potřeby své cílové skupiny a jeho součástí tedy musí být i způsob, jakým tyto informace poskytovatel získá,
- program musí být dostupný a musí respektovat základní práva jeho účastníků,
- součástí programu je zajištění základních organizačních, personálních a ekonomických požadavků na poskytovatele preventivních programů,
- musí být jasně stanoveno, co vše je materiálně a technicky třeba zajistit, aby mohl být program realizován a bylo dosahováno co nejvyšší efektivity,
- program musí být součástí širšího systému preventivního působení (zajištěná návaznost, např. na minimální preventivní program školy apod.) a součástí jeho realizace je zhodnocení jeho kvality, případně též efektivity.

Tyto požadavky jsou podrobněji zpracovány v díle Veroniky Pavlas Martinové (2012).

Národní ústav pro vzdělání je jedna z nejvýznamnějších institucí, která se zabývá primární prevencí. Nejvíce se zaměřuje na efektivitu programů v primární prevenci. Podle průzkumu z května roku 2014 stanovuje osnovu, podle které je primární prevence nejúčinnější.

Efektivitu ve školské primární prevenci zkoumal Národní ústav pro vzdělávání (dále v textu jen NÚV). Cílem tohoto testování bylo zjistit, jaké programy v primární prevenci fungují a které ne. Celkový projekt zpracovala Veronika Pavlas Martanová v květnu 2014.

Podle průzkumu NÚV v primární prevenci funguje několik způsobů řešení problémů. Prvním je *komplexnost a kombinace mnohočetných strategií,* které působí na určitou skupinu. Programy je tedy potřeba koncipovat jako soubor více faktorů. Také je velmi důležitá *dlouhodobá a kontinuální práce* s dětmi, do které se mohou zapojit i rodiče a učitelé. Základním faktorem je dobrá *provázanost programů.* Preventivní aktivity by měli mít *včasný začátek,* a to nejlépe již v předškolním věku. Pro prevenci je vždy lepší, když probíhá v *menších skupinách* a důraz je kladen na *aktivní účast* cílové skupiny s využitím *peer prvků*. Prevence by měla mít *jasný a strukturovaný program*, někdy může být zakomponován i *model „KAB“*. Ten popisuje, že orientace by neměla být pouze na úroveň informací, ale měla by dbát především na kvalitu postojů a změn chování. V poslední řadě zmíním termín *denormalizace,* který vysvětluje, že primární prevence má přispívat k vytvoření takového sociálního klimatu, které není příznivé pro šíření rizikového chování (NÚV, 2014).

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Aplikace teoretických poznatků – pracovní listy

Jak již bylo zmíněno, v praktické části se budu věnovat tvorbě pracovních listů. Pracovní listy jsou zaměřené nejen na různé formy rizikového chování, ale i na upevňování kolektivních vztahů ve třídě. Materiály jsou podle náročnosti určeny spíše žákům druhého stupně základní školy.

Inspiraci pro vytvoření pracovních listů jsem hledala nejen v odborné literatuře, ale čerpala jsem i z vlastních zkušeností a zážitků. Velkou inspirací pro vytváření pracovních listů se mi stala různá centra, která se aktivně věnují danému tématu. Také jsem čerpala ze zahraničních zdrojů.

Každý z pěti pracovních listů je zaměřen na jiná problém rizikového chování. V jednotlivých materiálech jsem se snažila vykreslit různé příběhy tak, aby na ně mohli žáci subjektivně reagovat. Snažila jsem se, aby jednotlivé materiály rozvíjeli žákům logické myšlení. V souvislosti s logickým myšlením jsou v materiálech otevřené otázky, které by měly žáky donutit k zamyšlení se nad problémem.

V případě reálného využití materiálů musí být brán zřetel na to, že problematika rizikového chování je velmi závažná. Pracovní listy jsou sestaveny tak, že je učitel nemusí v jedné hodině použít celé, ale může si je rozložit na delší dobu a postupně se k nim vracet. Vždy by se měl opřít o teoretickou část, která je součástí bakalářské práce.

PRACOVNÍ LIST Č. 1

Vypracovala: Nikola Smolková

Olomouc, 2016

NÁZEV: A CO TEĎ?

Cíl: Žáci na základě tajenky odkryjí univerzální telefonní číslo pro tísňovou linku. Metodik zadávající tento pracovní list jim vysvětlí, že tohle číslo lze použít v jakém kolik případě nouze. Cílem je, aby děti mladšího i staršího věku byly schopné reagovat v krizových situacích, a aby věděli, kam v daném případě mohou zavolat o pomoc!

Zařazení do učiva: jazyk a jazyková komunikace (český jazyk)

člověk a společnost (občanská výchova)

Délka aktivity: 45 minut

Zařazení do hodiny: motivační fáze

Metody: samostatná práce, skupinová práce, diskuze

1. Vyplňte tajenku.

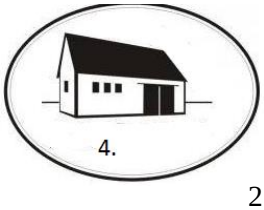

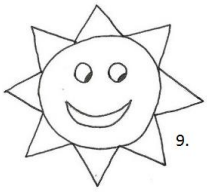

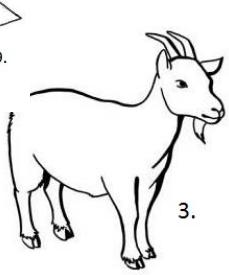

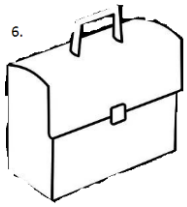

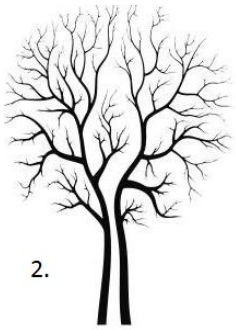

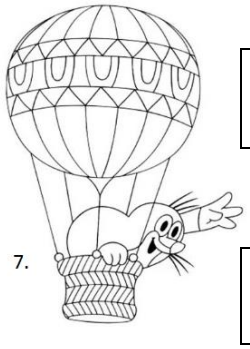

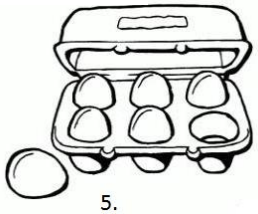

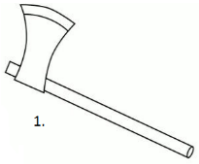

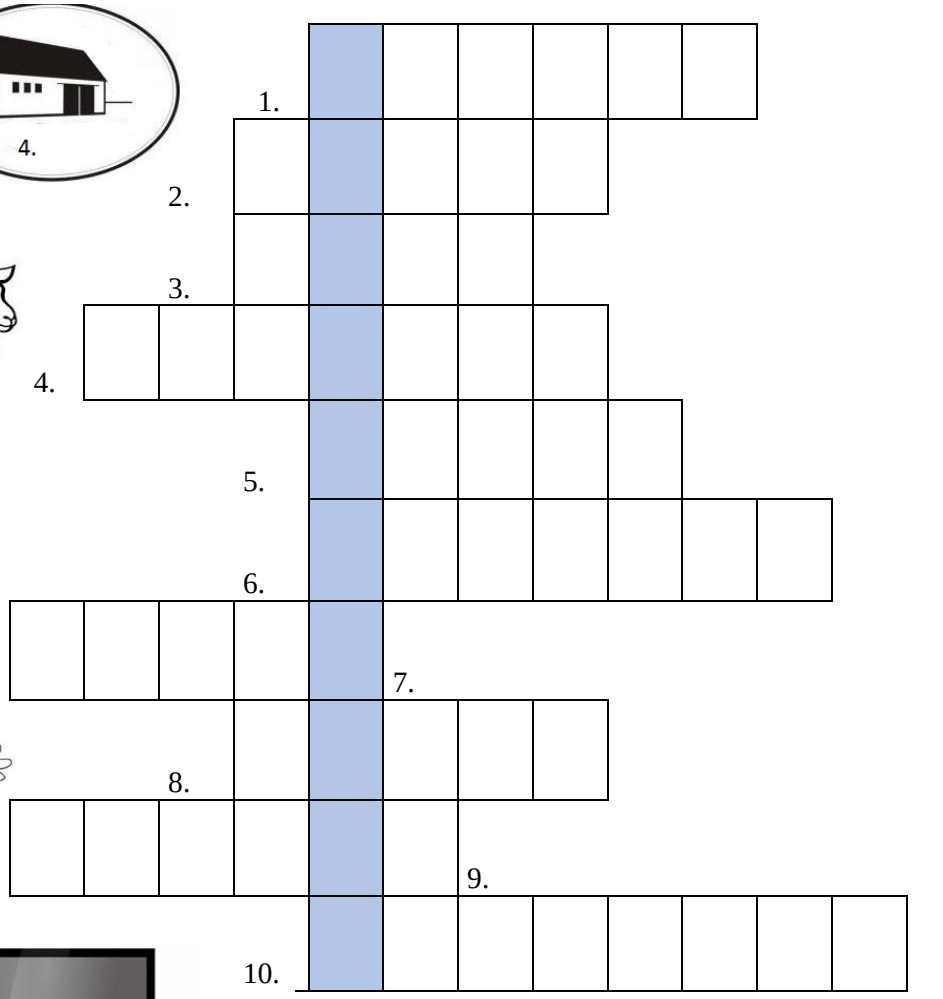

2. Tajenka Vám odkryla univerzální telefonní číslo pro případ jakéhokoliv rizikového chování. Na tohle telefonní číslo můžete zavolat v případě šikanování, strachu, problémů s rodiči nebo se spolužáky. Můžete sem zavolat i v případě požáru, vloupání nebo při potřebě lékařské pomoci.

3. Znáte další telefonní čísla, která můžete v případě nouze použít?

HASIČI

POLICIE

MĚSTSKÁ POLICIE

ZÁCHRANNÁ SLUŽBA

4. Veškerá tato telefonní čísla jsou zdarma a dovoláte se na ně i bez kreditu a signálu. Zneužívání těchto čísel je trestné! V případě potřeby Vás zde přepojí na další složky záchranného integrovaného systému, které to jsou?

5. Vytvořte ve třídě skupinky po 5 žácích. V těchto skupinkách si napište na papír konkrétní případy rizikového chování a přiřaďte je k daným telefonním číslům.

6. Kam byste zavolali v případě, že…

- **HOŘÍ LES**
- **BIJÍ VÁS RODIČE**
- **NADÁVAJÍ VÁM SPOLUŽÁCI**
- **VIDÍTE ZLODĚJE**
- **VÁM NĚKDO VYKRADE DŮM**
- **KOČKA NEMŮŽE SLÉZT ZE STROMU**

155

158

150

PRACOVNÍ LIST Č. 2

Vypracovala: Nikola Smolková

Olomouc, 2016

NÁZEV: JE TU VELKÝ PROBLÉM...

Cíl: V tomto pracovním listu jsem se snažila vytvořit situaci, kdy během krátké doby dojde k velkému problému mezi dvěma nejlepšími kamarády. Myslím si, že tato situace není vůbec ojedinělá, spíše naopak. Cílem tohoto pracovního listu je, aby si žáci tuto modelovou situaci dovedli představit, popřípadě se do ní dokázali vžít a uvědomit si okamžiky, které mohou vést k rizikovému chování. Cílem je vyvolat bezprostřední emocionální zážitek a podnítit žáky k další práci.

Zařazení do učiva: jazyk a jazyková komunikace (český jazyk)
člověk a společnost (občanská výchova)

Délka aktivity: 90 minut

Zařazení do hodiny: motivační fáze, první seznámení s textem

Metody: práce s textem, samostatná práce, skupinová práce, diskuze

1. Přečtěte si následující text

Rosťa a Ondra jsou nejlepší kamarádi už od narození. Jejich rodiče byli dobří známí, a tak spolu kluci trávili spoustu volného času. Chodili spolu do školky a později i na základní školu. V každé třídě seděli v jedné lavici. Tato dvojka se vždy postarala o třídní zábavu. Nastal ale okamžik, kdy jejich kamarádský vztah začal upadat. Bylo to v momentě, kdy do jejich třídy nastoupil nový spolužák – Jirka. Jirka byl pohledný kluk a brzy se stal frajerem třídy. Holky ho ihned začaly zbožňovat. Ze začátku se ho snažil Rosťa s Ondrou ignorovat, ale později jeden z nich zatoužil být opět hrdinou třídy, a tak se začal bavit více se Zbyňkem. Ano, byl to právě Ondra, který obětoval dlouholeté přátelství s Rosťou. Od té chvíle se pro něj Rosťa stávl více obyčejný a nepotřebný. Netrvalo dlouho a Zbyněk s Ondrou se začali Rosťovi posmívat, skovávali mu sešity a dělali mu naschvály. Rosťa se cítil hrozně, začal se do sebe uzavírat a nechtěl chodit do školy.

2. Jak podle Vás mohl případ pokračovat?

3. V důsledku jakého rizikového chování se Rosťa bál chodit do školy?

4. K jakému dalšímu rizikovému chování mohlo v pokračování příběhu dojít?

5. Jakou měli chlapci povahu? Který z nich byl nejcitlivější?

Ondra

Zbyněk

Rosťa

6. Na koho by se měl Rosťa obrátit s tímto problémem?

7. Na jaké telefonní číslo mohl Rosťa zavolat a svěřit se se svým problémem?

8. Jaký trest by mohl postihnout Zbyňka a Ondru za jejich chování k Rosťovi?

9. Úkol: Vyberte ve své třídě 3 chlapce. Každý z nich si vybere jednu roli z příběhu, který jste četli ve cvičení 1. Zkuste podle textu příběh zahrát. Po dokončení tohoto úkolu o něm diskutujte. Vytvořte skupinky po pěti žácích a napište si zásady, které by v tomto případě mohli rizikovému chování zabránit. Tyto zásady potom společně napište na velký papír a připevněte na viditelné místo ve třídě. Snažte se jimi řídit!

PRACOVNÍ LIST Č. 3

Vypracovala: Nikola Smolková

Olomouc, 2016

NÁZEV: VLASTNOSTI ŽÁKŮ

Cíle: Tento pracovní list je zaměřen na všechny typy rizikového chování, které jsou k dispozici v teoretické části. Cílem těchto materiálů je, aby žáci uměli rozpoznat dané typy rizikového chování a v případě potřeby dokázali správně zareagovat.

Zařazení do učiva: jazyk a jazyková komunikace (český jazyk)
člověk a společnost (občanská výchova)

Délka aktivity: 60 minut

Zařazení do hodiny: motivační fáze

Metody: práce s textem, samostatná práce, skupinová práce, diskuze

1. Přečtěte si odstavce o žácích základní školy

A. Pepa je žák 6. třídy, který často zapomíná na školní povinnosti. Učení mu moc nejde, a tak ho někdy i vynechá. Místo školy by se nejraději válel doma, jedl chipsy a hrál počítačové hry.

B. Anežka je velmi pilná studentka s pěknými známkami. Ve svém volném čase se hodně učí, někdy čte a závodně se věnuje plavání. V kolektivu je nevýrazná, tichá a nemá moc kamarádů.

C. Roman je hyperaktivní dítě a rád sportuje. Má rád kolektivní sporty, ale ze všeho nejraději boxuje. Ve škole má známky průměrné a je obklopen kamarády. Ničeho se nebojí.

D. Kryštof je povrchní a má rád jen sám sebe. Nedokáže si představit, že by do jejich třídního kolektivu přišel žák s jinou barvou pleti, než je on sám. Známky má průměrné. Baví se pouze se spolužákem, se kterým sedí.

E. Jolana je žákyně 6. třídy a ráda sleduje pořady o náboženství. Tímto tématem se zabývá více do hloubky. Byla by ochotná se připojit ke skupině, se kterou by podnikala různé akce v rámci náboženství.

F. Marika, velmi pohledná, vyzývavá a zároveň krásná slečna, žákyně 9. třídy. Ráda si obléká minisukně a velmi krátké šaty. Také často odkrývá svůj dekolt. Nevadí ji ani narážky či komentáře u jejich lechtivých fotek, které ráda zveřejňuje na Facebooku.

G. Tereza začala kouřit již v 8. třídě. Její rodiče kouří také, a tak v tom nevidí žádný problém. Díky kouření se stala velmi suverénní. Ve škole má problémy s nedodržováním školního řádu kvůli kouření na záchodě.

H. Markéta, žákyně 6. třídy má velmi přísné rodiče. Pokud nemá samé jedničky, jsou na ni rodiče zlí. Taktéž pokud je v něčem neposlechne, pěkně to schytá. Do školy někdy přijde i s modřinami.

I. Lucka, štíhlá slečna, která si stále připadá tlustá a kvůli tomu drží neustále dietu. Myslí si, že není pěkná a chce zhubnout ještě 5 kilo. Málo jí a pije jen vodu. Rodiče se o ni začínají bát.

2. Podle popisu jednotlivých žáků rozpoznej, ke kterému rizikovému chování může u žáků základní školy dojít. Přiřaďte tyto okruhy k žákům ze cvičení 1.

a. okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte
b. šikana
c. rasismus
d. spektrum poruch příjmu potravy
e. záškoláctví
f. závislostní chování
g. sexuální rizikové chování
h. negativní působení sekt
i. extrémně rizikové sporty

3. U každého ze zmíněných žáků se pokus najít způsob, aby k rizikovému chování nedošlo. U žáků, kteří jsou již v rizikovém chování, najdi řešení, které by jim mohlo pomoci.

4. Jaký vztah podle Tebe mohou mít spolužáci hyperaktivní Roman a klidná Anežka? Může mezi nimi dojít k nějakému rizikovému chování? Pokud ano, kdo myslíš, že konflikt vytvoří?

5. Pokud nastane problém mezi krásnou Marikou a stále se sebou nespokojenou Luckou, jakého rizikového chování se podle Tebe bude problém týkat?

6. Máte ve třídě podobné typy žáků jako ve cvičení 1? Napište si na papír seznam všech Vašich spolužáků. Ke každému jménu ze seznamu připište vlastnost, která Vám na něm vadí. Poté vytvořte skupiny po 5 a pobavte se o špatných vlastnostech mezi sebou. Skupiny později vyměňte tak, abyste se potkali se všemi svými spolužáky.

PRACOVNÍ LIST Č. 4

Vypracovala: Nikola Smolková

Olomouc, 2016

NÁZEV: BOJUJ PROTI ŠIKANĚ!

Cíl: Tento pracovní list je zaměřen převážně na téma šikana. Cílem je, aby si žáci uvědomili, co všechno se dá označit slovem šikana. Chtěla bych, aby si žáci tuto situaci osvojili a v případě potřeby ji podle získaných informací z tohoto listu dokázali zastavit včas. Také bych chtěla, aby si žáci uvědomili, že pokud se do podobné situace dostanou, musí se s ní svěřit svým rodičům a poté celou záležitost oznámit škole.

Zařazení do učiva: jazyk a jazyková komunikace (český jazyk)
člověk a společnost (občanská výchova)

Délka aktivity: 90 minut

Zařazení do hodiny: motivační fáze, první seznámení s textem

Metody: práce s textem, samostatná práce, diskuze

1. Přečtěte si text

Tomáš a Lukáš jsou známá problémová dvojka základní školy v Českých Budějovicích. Neustále vyhledávají konflikty nejen se svými spolužáky, ale i s ostatními žáky jiných tříd. Třeba v pondělí ráno, kdy zatáhli Tadeáše ze třetí třídy do křoví nedaleko školy, zkroutili mu ruce a srazili ho na zem. „Zítra přineseš pajdu. A opovaž se to někomu říct, jinak se budeš válet v krvi!“ ten samý den přišla na odpolední vyučování Katka silnější postavy. Tomáš s Lukášem neváhali a ihned se do ní slovně pustili. „Hele, bečka jde! Tak kolik koblihů jsi dnes snědla, co?“ Katka se rozbrečela a utekla ze třídy. Ovšem to, co provedli dnes odpoledne, neuvěříte - zkopali tři kluky ze čtvrté třídy jen proto, že je nepustili ve dveřích na záchod. TOHLE MUSÍ PŘESTAT!

2. O jakém rizikovém chování se autor v textu zmiňuje?

3. Charakterizujte povahové rysy postav z textu.

Tomáš

Lukáš

Tadeáš

Katka

4. Z jakého důvodu si myslíte, že se Tomáš a Lukáš chovali ke svým spolužákům takto škaredě?

5. Myslíte, že šlo této situaci zabránit, kdyby byl Tomáš s Lukášem více informován o tom, co druhým mohou způsobit? Svou odpověď zdůvodněte.

6. Vyberte z odpovědí ty, kterou jsou nejvíce pravděpodobné.

a) Katce, Tadeáši a chlapcům ze čtvrté třídy chování Tomáše a Lukáše nevadilo.

b) Katka, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy se začali bát chodit do školy.

c) Katce, Tadeáši a chlapcům ze čtvrté třídy se zhoršil prospěch.

d) Katce, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy si z této situace dělali legraci.

e) Katce, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy o dané situaci nikomu neřekli.

f) Katka, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy se snažili Lukášovi s Tomášem jejich chování vrátit.

g) Katka, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy se do sebe uzavřeli.

7. Pokuste se situaci obrátit. Oběti, tedy Katka, Tadeáš a chlapci ze čtvrté třídy, šikanují Tomáše a Lukáše. Myslíte si, že by to s jejich povahovými vlastnostmi bylo vůbec možné? Situaci odůvodněte.

8. Na koho se mohli oběti s problémem šikany obrátit? (Vyberte i více možností).

a) na třídního učitele
b) na školníka
c) na ředitele školy
d) na rodiče
e) na výchovného poradce či školního metodika
f) na učitele jiné třídy

9. Setkal/a jsi se někdy s podobnou situací buď jako aktér nebo pozorovatel?

PRACOVNÍ LIST Č. 5

Vypracovala: Nikola Smolková

Olomouc, 2016

NÁZEV: JDE DO TUHÉHO

Cíl: Cílem tohoto pracovního materiálu je ukázat dětem, jak může dopadnout rizikové chování. Příběh je sestaven tak, že začíná nevinným pošťuchováním a přechází až k bezradnosti autorky. Snahou je také to, aby děti pochopili, že všechny problémy vzniklé rizikovým chováním jsou pouze fyzické, ale v tomto případě i psychické.

Zařazení do učiva: jazyk a jazyková komunikace (český jazyk)
člověk a společnost (občanská výchova)

Délka aktivity: 90 minut

Zařazení do hodiny: motivační fáze, první seznámení s textem

Metody: práce s textem, samostatná práce, diskuze

1. Přečtěte si následující text:

Milá maminko a tatínku,

musím Vám něco říct! Mám ve škole dlouhodobější problémy, se kterými jsem se Vám bála svěřit. Myslela jsem si, že mě nepochopíte. Na začátku školního roku se mi holky začaly vysmívat kvůli velkému nosu. Na začátku jsem se snažila si toho nevšímat, ale později se to začalo stupňovat. Říkaly mi, že jsem jiná, protože mám velká nos. Neustále mi opakovaly, ať se objednám na plastiku. Každé ráno, když jsem přišla do školy, jsem měla na šatní skříňce nalepený lísteček se slovem ošklivka. Postupně se mi začali smát i žáci jiných tříd. O pomoc jsem šla za paní učitelkou, které jsem o všem řekla. Ta mi ale odpověděla, že si vymýšlím a že to musí být nějaké nedorozumění. Se slovy, že to tak určitě holky nemyslí, jsem odešla zpět do třídy. Ale mysleli! Nevěděla jsem, co mám dělat, a tak jsem přestala chodit do školy.

Prosím, pomozte mi!

2. Jaké formy rizikového chování jsou v textu zobrazeny?

3. Vypište konkrétní hesla, jakými bylo autorce dopisu ubližováno.

4. Vyjádřete se k větě: *„Nevěděla jsem, co mám dělat, a tak jsem přestala chodit do školy.“* Ze znalostí z předchozího pracovního listu poraďte autorce, co mohla dělat, aby tento případ nedošel tak daleko.

5. Jakou podle Vás měla autorka povahu? Mělo to vliv na celou situaci?

6. Jakou chybu udělala učitelka, když žákyni nevěřila? Svou odpověď zdůvodněte.

7. Jak se podle Vás měli zachovat rodiče, když si tento dopis přečetli?

8. Jak podle Vás případ dopadl? Kdo si myslíte, že autorce dokázal nejvíce pomoct?

9. Myslíte si, že na tuto situaci může autorka někdy zapomenout? Co si myslíte, že tato situace v autorce zanechá?

10. Pokuste se sestavit podobný příběh, který bude obsahovat tyto pojmy – vyhrožování, agrese, zlost, strach, beznaděj bolest a pomoc.

5. Závěr

Hlavním tématem mé bakalářské práce byla primární prevence rizikového chování. V teoretické části jsem se podrobněji zaměřila na charakteristiku základních typů prevence a jejich další rozdělení. Dále jsem podrobněji popsala konkrétní typy rizikového chování, které jsem vnímala jako velmi aktuální

V praktické části jsem na základě získaných teoretických poznatků o primární prevenci věnovala tvorbě edukačních a preventivních materiálů pro podporu rizikového chování dětí. Snažila jsem se vytvořit soubor materiálů, které by mohli sloužit k prevenci na druhém stupni základní školy. Postupně jsem tak vytvořila pět pracovních listů s různými problémy v dané oblasti. V prvním jsem se zaměřila na reakci dětí v krizových a rizikových situacích. Druhý jsem věnovala kolektivním vztahů, jejichž důsledkem může dojít k rizikovému chování. Třetí pracovní list je zaměřen na všech devět typů rizikového chování. Předposlední pracovní materiál je určen šikaně a poslední se soustřeďuje na konkrétní problém mezi dětmi v třídním kolektivu.

Ve všech vzniklých materiálech jsem uplatnila získané informace o primární prevenci. V jednotlivých materiálech jsou konkrétní i smyšlené příběhy, otevřené otázky, cvičení a modelové situace, které mají žáky podněcovat k přemýšlení a logickému myšlení. Měli by tak sloužit jako nástroj pro rozvíjení osobnosti žáků. V rámci vzdělávání bych tyto materiály zařadila do výuky nejen českého jazyka, ale i do rodinné výchovy, popř. do průřezových témat.

Hlavním cílem pracovních listů je především podrobněji žáky informovat o jistých nebezpečích, která mohou být spojena s rizikovým chováním. Byla bych ráda, kdyby si žáci po vypracování pracovních listů pamatovali informace o tom, co je to rizikové chování a jaké jsou jeho typy. Také věřím, že si zapamatují, jakými způsoby se může projevovat a na koho se mohou v případě potřeby obrátit.

6. Seznam citované literatury

ČERNÝ, M. Základní úrovně provádění primární prevence. In M. Miovský, L. Skácelová, J. Zapletalová & P. Novák (Eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství* (42-43). Tišnov: Sdružení SCAN, 2010. ISBN neuvedeno.

GALLÀ, M., AERTSEN, P., DAATLAND, CH., DESWERT, J., FENK, R., & FISCHER, U. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2005. ISBN neuvedeno.

GOHLERT, F. Ch., KUHN, F. *Od návyku k závislosti – toxikomanie, drogy: účinky a terapie*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2001.143 s. ISBN 80-7202-950-9.

CHARVÁT, M., JURYSTOVÁ, L., MIOVSKÝ, M. *Čtyřúrovňový model kvalifikačních stupňů pro pracovníky v primární prevenci rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 39 s. ISBN 978-80-87258-71-2.

CHUDÝ, Š., NEUMEISTER, P. *Začínajúci učiteľ a zvládanie disciplíny v kontexte 2. st. ZŠ*. Brno: Paido, 2014. ISBN 978-80-7315-250-5.

JINDROVÁ, M. *Rizikové chování dětí a jeho právní dopady*. 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 90 s. ISBN 978-80-87258-59-0.

KALINA, K. et al. *Drogy a drogové závislosti – mezioborový přístup*. 1.vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2003. 320 s. ISBN 80-86734-05-6.

KOPECKÝ, K. et al. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. 169 s. ISBN 978-80244-4861-9.

MAREŠOVÁ, A. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. 1. vyd. Praha: KUFR, 1999. 132 s. ISBN 80-86008-59-2.

MARTANOVÁ, V. P. *Certifikační řád a metodika místního setření pro proces certifikaci dle standardů odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování.* 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 58 s. ISBN 978-80-87258-95-8.

MARTANOVÁ, V. P. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování.* 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 183 s. ISBN 978-80-87258-75-0.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, a.s, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

MIOVSKÝ, M. et al. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy.* 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 100 s. 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, M. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování.* 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 220s. ISBN 978-80-87258-89-7.

MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J., & NOVÁK, P. (Eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010. 262 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

MRAZEK, P. J., & HAGGERTY, R. J. (1994). *Reducing risks for mental disorders: frontiers for preventive intervention research*. National Academy Press, Washington, DC. ISBN neuvedeno.

MŠMT. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha, 2005.

MŠMT. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012.* Praha, 2009.

MŠMT. *Přímé a nepřímé varovné signály šikanování.* Věstník MŠMT, 69(8). Praha, 2013.

MŠMT. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže.* Praha, 2013.

NEŠPOR, K., CSÉMY ,L., PERNICOVÁ, H.: *Zásady efektivní primární prevence*. Praha, Sportpropag 1999. 40 s. ISBN neuvedeno.

NIDA (2003). *Preventing Drug Use among Children and Adolescents*. A Research-Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders. (2nd ed.). National Institute on Drug Abuse, Bethesda, Maryland. ISBN neuvedeno.

PAPEŽOVÁ, Hana. *Spektrum poruch příjmu potravy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2010. 432 s. ISBN 978-80-247-2425-6.

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník – nové, rozšířené a aktualizované vydání.* 1.vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

PTÁČEK, R. *Poruchy chování v dětském věku*. 1.vyd. Praha: AGAMA polygrafický ateliér, s.r.o., 2006. ISBN 80-86991-81-4.

Internetové zdroje

Metodické dokumenty. MŠMT [online]. [cit. 2016-03-01].
Dostupné z:< http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

O primární prevenci. NÚV [online]. 2014 [cit. 2016-02-15].
Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>

Prevence rizikového chování. KLINIKA ADIKTOLOGIE [online]. 2014 [cit. 2016-02-11].
Dostupné z:< http://adiktologie.cz/cz/articles/detail/70/4538/Prevence-rizikoveho-chovani>

Prevence rizikového chování. OSTROV RADOSTI [online]. 2012 [cit. 2016-01-29].
Dostupné z: < http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

Tobacco. WHO [online]. [cit. 2016-02-11].
Dostupné z:< http://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/tobacco>

Tobacco, Nicotine. NIDA [online]. 2014. [cit. 2016-02-16].
Dostupné z: < https://www.drugabuse.gov/drugs-abuse/tobacco-nicotine>

Women and drugs. EMCDDA [online]. 2015 [cit. 2016-02-15].
Dostupné z: http://www.emcdda.europa.eu/events/2015/women-and-drugs

Xenofobie a rasismus. NICM [online]. 2015 [cit. 2016-03-05].
Dostupné z: http://www.nicm.cz/xenofobie-a-rasismus-charakteristika

Záškoláctví. PORTÁL PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ [online]. [cit. 2016-03-01].
Dostupné z: http://www.prevence-praha.cz/index.php/zaskolactvi

7. Anotace

Jméno a příjmení:	Nikola Smolková
Katedra:	Katedra českého jazyka
Vedoucí práce:	Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.
Rok obhajoby	2016

Název práce:	Tvorba edukačních a preventivních materiálů pro podporu rizikového chování dětí
Název v angličtině:	The creation of educational and preventive materials to promote the prevention of children's risky behaviour
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku primární prevence. Hlavním cílem je zmapování teoretických poznatků a vytvoření pracovních materiálů pro podporu prevence.
Klíčová slova:	Primární prevence, rizikové chování, preventivní programy, minimální preventivní program, školská primární prevence
Anotace práce v angličtině:	The bachelor thesis focuses on primary prevention. Its aim is to map the theoretical knowledge and the creation of materials to support prevention
Klíčová slova v angličtině:	Primary prevention, risky behavior, prevention program, minimum preventive program, school primary prevention
Rozsah práce:	46
Jazyk práce:	Čeština
Příloha:	-